

Deel II Inhoudelijke welstandstoetsing

B ALGEMENE WELSTANDSCRITERIA

ALGEMENE WELSTANDSCRITERIA

Toelichting

De algemene welstandscriteria richten zich op de zeggingskracht van het ontwerp en op het vakmanschap van de architect. Ze zijn terug te voeren op duurzaam geldige principes in de architectuur als een kennisgebied en een volwaardige discipline. De architectuur kent immers een eigen geschiedenis, theorie en praktijk. Met de algemene criteria en daarvan afgeleide meer specifieke criteria vindt een systematische beoordeling van plannen plaats.

Wie niet is ingevoerd in de architectuur is niet vertrouwd met de vaktaal en met het analyseren van een ontwerp, met het naar waarde schatten van de zienswijze die in een ontwerp schuil gaat. Het openbare karakter van architectuur dwingt niettemin de ingewijden om hun vakgebied toegankelijk te maken. Dat is in dit geval gedaan door het typeren van gebieden en bouwwerken. Daarna zijn daar criteria aan toegevoegd: de gebiedsgerichte en de objectgerichte

welstandscriteria. Deze op gebiedsdelen en bouwwerken toegespitste criteria spruiten voort uit de algemene welstandscriteria.

Wanneer de objectgerichte criteria voor een goede beoordeling niet toereikend zijn, dan kunnen de algemene criteria gehanteerd worden. Dat doet zich voor als een bouwplan afwijkt van wat in een gebied gebruikelijk is, maar toch aan redelijke eisen van welstand voldoet door de uitzonderlijke perspectieven die in het ontwerp aanwezig zijn. De welstandsc commissie kan in dat geval burgemeester en wethouders adviseren voorbij te gaan aan de gebiedsgerichte en objectgerichte welstandscriteria.

1. Relatie tussen bouwwerk en omgeving

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat het een positieve bijdrage levert aan de kwaliteit van de openbare ruimte, in de stad

of in het landschap. Naarmate de openbare betekenis van het bouwwerk of van de omgeving groter is, wordt met meer aandacht gekeken naar het ontwerp en naar wat het ontwerp teweeg gaat brengen.

Bij het oprichten van een gebouw is sprake van het afzonderen en in bezit nemen van een deel van de algemene ruimte voor particulier gebruik. Gevels en volumes vormen de externe begrenzing van gebouwen, maar tegelijkertijd ook de wanden van de openbare ruimte. Het gebouw is een particulier object in een openbare context. Het bestaansrecht van een gebouw ligt niet alleen in hoe het functioneert voor het doel waarvoor het wordt gebouwd, maar ook in de betekenis die het heeft in zijn stedelijke of landschappelijke omgeving. Soms is sprake van ogenschijnlijke tegenstrijdigheden. Ook een gebouw dat contrasteert met zijn omgeving kan zorgvuldig ontworpen zijn en de omgeving allerminst ontkennen. Waar het om gaat is dat het gebouw een positieve bijdrage levert aan de betekenis van de omgeving en de te

verwachten ontwikkeling van een gebied. Over de wijze waarop dat bij voorkeur zou moeten gebeuren kunnen de gebiedsgerichte welstandscriteria duidelijkheid verschaffen.

2. Heldere, begrijpelijke architectuur

Voor het ontleden van architectuur is enig gereedschap onontbeerlijk. Daarom volgt hier een handzame architectonische grammatica in klein bestek.

Maatverhoudingen

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat het een samenhangend stelsel van maatverhoudingen heeft dat beheerst wordt toegepast in ruimtes, volumes en vlakverdelingen. Elk bouwwerk heeft een schaal die voortkomt uit de grootte of de betekenis van de betreffende bouwopgave. Kleine bouwwerken kunnen imposant overkomen, grote gebouwen of zelfs omvangrijke complexen kunnen een bescheiden indruk maken.

De maatverhoudingen zijn van groot belang voor de wijze waarop een gebouw wordt beleefd, maar vormen tegelijk één van de meest ongreepbare aspecten bij het beoordelen van ontwerpen. De waarnemer ervaart bewust of onbewust de maatverhoudingen van een bouwwerk, maar wáárom de maatverhoudingen van een bepaalde ruimte aangenamer, evenwichtiger of spannender zijn dan die van

een andere, valt nauwelijks vast te stellen. Duidelijk is dat de kracht van een compositie groter is naarmate de maatverhoudingen een sterkere samenhang en hiërarchie vertonen. Ook spanning en contrast hebben daarin hun werking.

De afmetingen en verhoudingen van gevelelementen vormen tezamen de compositie van het gevelvlak. Daken vormen een belangrijk element in de totale compositie. Als toegevoegde elementen (dakkapel, aanbouw, zonnecollector of machine) te dominant zijn ten opzichte van de hoofdmasa of de vlakverdeling dan verstoren zij het beeld niet alleen van het object zelf maar ook van de omgeving.

Vormverwijzingen en associaties

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat verwijzingen en associaties zorgvuldig worden gebruikt en uitgewerkt, zodat er concepten en vormen ontstaan die begrepen kunnen worden in de bestaande maatschappelijke realiteit.

Voor vormgeving gelden in elke cultuur bepaalde regels, net zoals elke taal zijn eigen grammaticale regels heeft om zinnen en teksten te maken. Die regels zijn geen wetten en moeten ter discussie kunnen staan. Maar als ze worden verhaspeld of ongeïnspireerd gebruikt, wordt een tekst verwarrend of saai. Precies zo wordt een bouwwerk verwarrend of saai als de regels van de architectonische

vormgeving niet vakkundig worden gehanteerd.

Als vormen regelmatig in een bepaald verband zijn waargenomen krijgen zij een zelfstandige betekenis en roepen zij, los van gebruik en constructie, bepaalde associaties op. Pilasters in gevels verwijzen naar zuilenstructuren van tempels, transparante gevels van glas en metaal roepen associaties op met techniek, elk met de betekenissen en daarmee gevoelens die daaraan kleven.

In elke bouwstijl wordt gebruik gemaakt van verwijzingen en associaties naar wat eerder of elders aanwezig was of naar wat in de toekomst wordt verwacht. De kracht van een bouwwerk ligt echter vooral in de wijze waarop die verwijzingen en associaties worden verwerkt en geïnterpreteerd binnen het kader van de actuele culturele ontwikkelingen. Zorgvuldig gebruik van verwijzingen en associaties leidt er toe dat een bouwwerk op grond van zijn uiterlijk in de tijd kan worden geplaatst. Bij restauraties is sprake van herstel van elementen uit het verleden, maar bij verbouw van een bestaande (monumentale) omgeving moet duidelijk zijn wat authentiek is en wat nieuw is toegevoegd. Een ontwerp kan worden geïnspireerd door een bepaalde tijdsperiode, maar dat is iets anders dan het imiteren van stijlen, vormen en detailleringen uit het verleden.

Helderheid en complexiteit

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat er structuur is aangebracht in het beeld, waardoor sprake is van aantrekkingskracht.

Een heldere structuur biedt houvast voor de waarneming en is bepalend voor het beeld dat men voor ogen houdt van een gebouw. Symmetrie, ritme, herkenbare maatreeksen en materialen maken het voor de gemiddelde waarnemer mogelijk de grote hoeveelheid visuele informatie die de gebouwde omgeving geeft, te reduceren tot een bevattelijk beeld. Het streven naar helderheid mag echter niet uitkomen bij een nietszeggend eindresultaat. Een bouwwerk moet de waarnemer prikkelen en intrigeren, soms door aplomb soms door een verstilling. Er mag best een beheerst beroep op de creativiteit van de voorbijganger worden gedaan. Van oudsher worden daarom helderheid en complexiteit als complementaire begrippen ingebracht bij het ontwerpen van bouwwerken. Complexiteit in de architectonische compositie kan gevoed zijn door de stedenbouwkundige eisen en het programma van eisen voor het bouwwerk.

Vorm, gebruik en constructie

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat de verschijningsvorm een relatie heeft met het gebruik ervan en de wijze waarop het gemaakt is, terwijl de vormgeving daarnaast ook zijn eigen samenhang en logica heeft. Een bouwwerk wordt primair gemaakt om

te worden gebruikt. Hoewel het welstandstoezicht slechts is gericht op de uiterlijke verschijningsvorm, kan de vorm van het bouwwerk niet los worden gedacht van de eisen die het gebruik stelt en de mogelijkheden die materialen en technieken bieden om een doelmatige constructie te maken. Gebruik en constructie liggen ten grondslag aan elke vorm.

Daarmee is nog niet gezegd dat de vorm altijd ondergeschikt is aan het gebruik of de constructie. Ook wanneer andere aspecten dan gebruik en constructie de vorm tijdens het ontwerpproces gaan domineren, mag worden verwacht dat de uiteindelijke verschijningsvorm een begrijpelijke relatie houdt met zijn oorsprong.

Daarmee is gezegd dat de verschijningsvorm méér is dan een optelsom van gebruik en constructie.

3. Materiaal, textuur, kleur en licht

Van een bouwwerk dat voldoet aan redelijke eisen van welstand mag worden verwacht dat materiaal, textuur, kleur en licht het karakter van het bouwwerk ondersteunen en de ruimtelijke samenhang met de omgeving of de te verwachten ontwikkeling daarvan duidelijk maken.

Door middel van materialen, kleuren en lichttoetreding krijgt een bouwwerk uiteindelijk zijn visuele kracht en tastbare gedaante. De keuze van materialen en kleuren is tegen-

woordig niet meer beperkt tot wat lokaal aan materiaal en ambachtelijke kennis voorhanden is. Die keuzevrijheid maakt het risico van een onsamenhangend beeld groot. Als materialen en kleuren teveel los staan van het ontwerp, daarin geen vanzelfsprekende of bewust in het oog lopende plaats hebben gekregen, eerder op onduidelijke gronden zijn gekozen, dan boet een bouwwerk in aan de zeggingskracht. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het gebruik van materialen en kleuren geen ondersteuning geeft aan de architectonische vormgeving of wanneer het gebruik van materialen en kleuren een juiste interpretatie van de aard en de ontstaansperiode van het bouwwerk in de weg staat.

(De algemene welstandscriteria zijn verkort overgenomen uit het Basisstramien Gemeentelijke Welstandsnota van Stichting Welstandsorg Noord-Holland. Ze zijn gebaseerd op de notitie 'Architectonische kwaliteit, een notitie over architectuurbeleid' die prof. ir. Tj. Dijkstra schreef als Rijksbouwmeester in 1985.

